

Електронний журнал «Ефективна економіка» включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України № 975 від 11.07.2019). Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292.

Ефективна економіка. 2026. № 5.

ISSN 2307-2105

Copyright © The Author(s). This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License 4.0 (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2026.5.149>

УДК 330.3:316.4

A. B. Сова,

студент, Державний торговельно-економічний університет

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0008-3737-7705>

ВПЛИВ СОЦІАЛЬНИХ ПРОЦЕСІВ НА ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК: ВІД ТЕОРІЇ ДО ПРАКТИКИ СОЦІАЛЬНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА

A. Sova,

Student, State University of Trade and Economics

IMPACT OF SOCIAL PROCESSES ON ECONOMIC DEVELOPMENT: FROM THEORY TO PRACTICE OF SOCIAL ENTREPRENEURSHIP

У статті досліджено вплив соціальних процесів на економічний розвиток України. Метою дослідження є комплексне теоретико-методологічне та емпіричне обґрунтування ролі соціальних факторів у формуванні економічної динаміки, а також визначення функціонального значення соціального підприємництва як інструменту інтеграції соціального та економічного розвитку. Методологічну основу дослідження становлять положення неокласичної теорії, концепцій ендогенного зростання, інституційної економіки та теорії соціального капіталу. У роботі

використано методи системного аналізу, порівняння, узагальнення, а також емпіричний аналіз статистичних даних соціально-економічного розвитку України у 2015–2025 рр.

Результати дослідження свідчать, що соціальні процеси, зокрема розвиток людського капіталу, рівень зайнятості, інституційна довіра та соціальна згуртованість, є ключовими детермінантами економічного зростання та фактором підвищення стійкості економіки до зовнішніх шоків. Встановлено, що соціальне підприємництво є ефективним механізмом поєднання економічної діяльності з вирішенням соціальних проблем.

The article provides a comprehensive study of the impact of social processes on the economic development of Ukraine in the context of a transformation economy, globalization shifts, and the full-scale war. The aim of the study is to offer a combined theoretical, methodological, and empirical justification of the role of social factors in shaping economic dynamics, as well as to define the functional role of social entrepreneurship as a tool for integrating social and economic development.

The methodological basis of the research includes a synthesis of neoclassical economic growth theory, concepts of endogenous development, institutional economics, and social capital theory. This approach makes it possible to interpret social processes as endogenous determinants of economic dynamics. The study applies methods of system analysis, structural-functional approach, comparative analysis, generalization, and empirical modeling based on statistical data on the socio-economic development of Ukraine for the period 2015–2025, covering post-crisis recovery, pandemic decline, and war-related shocks.

The results show that social processes – including human capital development, labor market parameters, the level of institutional trust, and social cohesion – act as key factors of economic growth and determine the ability of the economy to adapt to external shocks. The study confirms the existence of complex nonlinear and lagged relationships between social indicators and macroeconomic

dynamics, which become stronger under conditions of high uncertainty. It is also argued that social entrepreneurship functions as an effective mechanism for transforming social innovations into economic outcomes, contributing to the development of an inclusive and resilient growth model.

The scientific novelty of the study lies in the development of an integrated approach to analyzing the relationship between social processes and economic development. Within this framework, social entrepreneurship is considered as an endogenous institutional factor of economic dynamics and structural transformation. The practical significance of the results lies in the development of evidence-based recommendations for improving the institutional environment, enhancing financial support mechanisms, including impact investing, and integrating social entrepreneurship into Ukraine's post-war recovery policy to ensure inclusive, sustainable, and long-term economic growth.

Ключові слова: *соціальна економіка, соціальні процеси, економічний розвиток, соціальне підприємництво, людський капітал, інклюзивне зростання.*

Keywords: *social economy, social processes, economic development, social entrepreneurship, human capital, inclusive growth.*

Постановка проблеми. Економічний розвиток у XXI столітті дедалі більше визначається не лише класичними виробничими факторами, але й складними соціальними процесами. В сучасній економічній науці спостерігається переорієнтація від суто кількісних показників зростання до якісних характеристик розвитку, зокрема інклюзивності, соціальної справедливості та стійкості економічних систем. У цьому контексті соціальні процеси набувають ознак системоутворюючого фактора економічної динаміки.

Для України значення дослідження взаємозв'язку соціальних і економічних процесів зростає в умовах воєнних викликів, демографічних втрат і масштабної міграції населення. В таких умовах соціальні процеси є

своєрідним пом'якшувачем впливу кризових шоків і ключовим ресурсом відновлення економіки, насамперед завдяки забезпеченню відтворення людського капіталу, підтримці платоспроможного попиту, мінімізації трансакційних витрат. У період повоєнного відновлення соціальні процеси матимуть визначальне значення в формуванні інклюзивної моделі економічного розвитку, насамперед у реінтеграції ветеранів і внутрішньо переміщених осіб, стимулюванні підприємницької активності, відбудові населених пунктів тощо. Ігнорування впливу соціальних процесів на економічний розвиток призводить до структурних дисбалансів, зростання нерівності та зниження відновлювального потенціалу. Отже, інтеграція соціальних процесів у систему економічного розвитку є не лише теоретичною необхідністю, але й практичною умовою забезпечення стійкого розвитку країни.

Незважаючи на значний науковий доробок у сфері теорій економічного зростання, зберігається проблема недостатньої включеності соціального виміру у макроекономічний аналіз. Тож, особливої актуальності набуває дослідження соціального підприємництва як одного з основних інструментів інтеграції соціальних і економічних процесів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ретроспективний погляд на проблематику економічного розвитку демонструє поступову еволюцію теоретичних підходів від класичних вузько економічних моделей до комплексних соціально-економічних концепцій, у яких ключовими є інституційні та соціальні детермінанти зростання. Така трансформація зумовлена ускладненням економічних систем і посиленням значимості людського капіталу, знань і соціальних взаємодій.

У межах неокласичної парадигми, представленої, наприклад, моделлю Солоу (Solow), економічне зростання інтерпретується як функція накопичення фізичного капіталу, зростання трудових ресурсів та технічного прогресу [1]. Водночас зазначена модель має обмежену здатність у врахуванні соціальних факторів, інституційного середовища та якості людського капіталу.

Подальший розвиток теорії економічного зростання пов'язаний із формуванням концепцій ендегенного розвитку, які акцентують увагу на внутрішніх джерелах економічної динаміки, передусім людському капіталі, інноваціях та знаннях. Зокрема, у працях П. Ромера (Romer) акцент зроблено на ролі інвестицій у людський капітал, освіту та інновації як ключових драйверів економічного зростання [2]. Натомість дослідження Р. Барро (Barro) підтверджують, що інвестиції в освіту та науку мають довгостроковий мультиплікативний ефект, формуючи основу стійкого економічного зростання [3]. Проте навіть ці підходи не повною мірою враховують соціальні взаємодії та інституційний контекст.

Інституційна економіка, представлена працями Д. Асемоглу (Acemoglu) і Дж. Робінсона (Robinson) [4], а також концепція соціального капіталу Р. Патнема (Putnam) [5], суттєво розширюють аналітичні межі дослідження, визначаючи довіру, соціальні норми, мережеві взаємодії та якість інституцій як фундамент економічного розвитку. Емпіричні дослідження С. Нака (Knack) та Ф. Кіфера (Keefer) доводять, що високий рівень міжособистісної довіри сприяє зниженню трансакційних витрат, зростанню інвестиційної активності та підвищенню продуктивності економіки [6]. Саме ці підходи створюють теоретичне підґрунтя для переходу до міждисциплінарного аналізу економічного розвитку, у якому соціальні процеси розглядаються як автономні фактори економічної динаміки.

Внесок українських дослідників у формування нової парадигми економічного аналізу полягає в обґрунтуванні визначальної ролі інституційних факторів у забезпеченні економічного розвитку та підкресленні необхідності формування ефективного інституційного середовища як передумови стійкого зростання. У праці Е. Лібанової (Libanova) та ін. значну увагу приділено соціальній політиці, демографічним процесам і проблемам нерівності, які розглядаються як слабкі місця економічного розвитку України [7]. Ще один вітчизняний авторський колектив проаналізував вплив цифрових технологій на міжсекторальну

взаємодію, що забезпечує зростання рівня соціальної інтеграції [8]. У дослідженнях З. Варналія (Varnalii) соціальне підприємництво та малий бізнес аналізуються як фактори економічної активізації та розвитку територій [9]. Натомість А. Колот (Kolot) розкриває значення соціально-трудових відносин і людського капіталу як основи сучасної економіки [10], а дослідниця Л. Кот (Kot) – акцентує увагу на ролі соціальної економіки у формуванні інклюзивної моделі розвитку [11].

Інституційний підхід дедалі частіше поєднується з аналізом стійкості соціально-економічних систем до зовнішніх шоків, зокрема пандемії COVID-19, геополітичної нестабільності, воєнних конфліктів, енергетичних криз і кліматичних викликів [12–14]. Це актуалізує перехід від традиційного розуміння економічного зростання до ширшої категорії соціально-економічного розвитку, що охоплює якість життя, інклюзивність, безпеку та спроможність суспільства до відновлення.

Окремий напрям сучасних наукових досліджень зосереджений на розвитку соціальної економіки та соціального підприємництва як специфічної форми організації господарської діяльності, орієнтованої на створення суспільної цінності. Соціальне підприємництво трактується як інноваційна модель, що поєднує ринкові механізми з вирішенням соціальних проблем як на загально-національному, так і на місцевому рівнях [15–18]. Такий підхід відображає перехід від традиційної дихотомії «держава – ринок» до гібридних форм господарювання, у межах яких соціальна місія інтегрується в бізнес-моделі.

Таким чином, аналіз сучасної наукової літератури свідчить про розширення теоретичного розуміння економічного розвитку. Якщо класичні та неокласичні моделі зосереджувалися переважно на факторах капіталу, праці й технологічного прогресу, то сучасні підходи інтегрують інституційні, соціальні, цифрові, екологічні та безпекові виміри. Водночас більшість робіт або зосереджується на теоретичному осмисленні соціального підприємництва, або обмежується аналізом окремих ситуацій, що ускладнює

формування цілісної аналітичної моделі. Відтак актуальність даного дослідження обумовлена необхідністю подолання існуючих теоретичних і емпіричних розривів та формування цілісної концептуальної моделі взаємодії соціальних і економічних процесів у сучасній економіці України.

Формулювання завдання статті. Метою статті є комплексне теоретико-методологічне та емпіричне обґрунтування впливу соціальних процесів на економічний розвиток України в умовах воєнних викликів із урахуванням функціональної ролі соціального підприємництва як інструменту формування інклюзивної та конкурентоспроможної економіки держави.

Виклад основного матеріалу. З плином часу моделі економічного зростання еволюціонували від неокласичних до інтегрованих соціально-економічних підходів, що враховують роль людського капіталу, інституцій та соціальну відповідальність. Проведемо емпіричний аналіз, спрямований на виявлення закономірностей взаємозв'язку між соціальними процесами та економічною динамікою України в 2015–2025 рр., що охоплюють період посткризового відновлення, пандемічного спаду та воєнного шоку (табл. 1). Такий часовий інтервал дає змогу оцінити реакцію соціально-економічної системи на екзогенні виклики.

Таблиця 1. Динаміка соціально-економічних показників України, 2015–2025 рр.

Рік	ВВП, реальне зростання, %	*Видатки на освіту, % ВВП	**Рівень зайнятості, %	Рівень безробіття, %	Індекс реальної зарплати, %
2015	-9,8	5,7	49,3	9,1	79,8
2016	2,4	5,4	46,2	9,3	109,0
2017	2,4	6,0	45,7	9,5	119,1
2018	3,5	6,3	49,3	8,8	112,5
2019	3,2	5,6	56,9	8,2	109,8
2020	-3,8	5,7	56,8	9,5	107,4
2021	3,4	5,8	59,0	9,4	110,5
2022	-28,8	5,9	53,1	22,3	88,6
2023	5,5	6,0	55,8	16,1	103,7
2024	2,9	6,7	58,2	14,2	114,4
2025	1,8	4,5	69,1	15,8	103,9

* *Питома вага видатків на освіту Зведеного бюджету України у ВВП.*

** *Зайнятість осіб 15–70 років з базовою вищою освітою.*

Джерело: сформовано автором на основі даних [19–25].

Аналіз трансформацій соціально-економічної системи України у 2015–2025 рр. засвідчує наявність складної, багаторівневої взаємодії між параметрами людського капіталу, станом ринку праці та макроекономічною динамікою. Період 2015–2019 рр., що характеризується як етап посткризового відновлення, демонструє класичну для постшокових економік закономірність: відновлення економічного зростання супроводжується поступовим покращенням соціальних індикаторів. Зокрема, позитивна динаміка ВВП (від -9,8% до +3,2%) супроводжується підвищенням рівня зайнятості та стабільно зростаючими видатками на освіту. Це підтверджує положення теорій ендогенного зростання, згідно з якими людський капітал виступає основним фактором довгострокового економічного розвитку [26].

Водночас відсутність прямої лінійної залежності між досліджуваними змінними (зниження у 2019 р. частки видатків на освіту при одночасному збереженні позитивної економічної динаміки) свідчить про наявність лагових ефектів у системі «соціальні інвестиції – економічне зростання», що узгоджується з положеннями макроекономіки щодо відтермінованого впливу інституційних і соціальних змін [27].

В 2020–2021 рр. (пандемічний спад) актуалізується роль зовнішніх шоків як факторів дестабілізації соціально-економічної системи. Зниження рівня зайнятості та зростання безробіття в умовах пандемії COVID-19 підтверджують високу чутливість ринку праці до глобальних кризових явищ. Водночас відносна стабільність фінансування освіти свідчить про інституційну стійкість соціальної політики, що є важливим чинником довгострокової економічної резилієнтності.

Період 2022–2025 рр. (воєнний шок) відзначився безпрецедентним падінням ВВП у 2022 р. та поступовим в подальшому відновленням темпів зростання показника. Але навіть у 2025 р. ВВП України становить лише 79% від його рівня 2021 р. [19]. В цей час соціально-економічна система функціонує в умовах структурних розривів, втрати виробничого потенціалу та демографічних трансформацій. Слід відмітити, що індекс реальної

зарплати (по відношенню до попереднього року) був менше 100% саме в 2015 (79,8) і 2022 рр. (88,6). Зростання рівня безробіття та зниження зайнятості у 2022 р. відображають глибину кризи, однак вже у 2023 р. фіксується часткова адаптація ринку праці. Така динаміка може бути інтерпретована через призму економічної резилієнтності, згідно з якою соціальні механізми є основою відновлення економіки [28].

В умовах нестабільності посилюється значення соціальних процесів, коли саме соціальні фактори (інвестиції у людський капітал, в тому числі в освіту) забезпечують адаптацію економіки до шоків. Особливого значення набуває соціальне підприємництво, яке можна розглядати як практичний механізм поєднання соціальних цілей та економічної результативності. Його розвиток є відповіддю на обмеженість традиційних інструментів державного регулювання, благодійності та класичного ринкового саморегулювання у вирішенні складних соціальних дисбалансів.

Там, де держава не завжди має достатні ресурси або управлінську гнучкість, а ринок не зацікавлений у задоволенні потреб соціально вразливих груп через низьку прибутковість таких напрямів, соціальне підприємництво створює простір взаємодії економіки та суспільства. Його сутність полягає не лише у створенні товарів або послуг, але й у спрямуванні підприємницької активності на подолання або пом'якшення соціальних проблем: безробіття, бідності, соціальної ізоляції, нерівного доступу до освіти, медичних, культурних чи побутових послуг, екологічних загроз, проблем інтеграції внутрішньо переміщених осіб, ветеранів, осіб з інвалідністю та інших вразливих груп.

На відміну від традиційного бізнесу, для якого головним критерієм успішності є максимізація прибутку, соціальне підприємництво поєднує економічну самодостатність із досягненням суспільно значущого результату. Водночас воно відрізняється і від благодійності, оскільки ґрунтується не лише на перерозподілі ресурсів, але на їхньому продуктивному використанні через підприємницьку діяльність. Саме ця подвійна природа – економічна й

соціальна – дає підстави розглядати соціальне підприємництво як практичний прояв впливу соціальних процесів на економічний розвиток.

Соціальне підприємництво виконує низку важливих функцій: по-перше, воно сприяє залученню до економічної активності тих груп населення, які часто залишаються поза межами традиційного ринку праці. По-друге, воно стимулює локальний економічний розвиток, оскільки значна частина соціальних підприємств функціонує на рівні громад і спрямована на вирішення конкретних місцевих проблем. По-третє, соціальне підприємництво зміцнює соціальний капітал через формування довіри, партнерства, горизонтальних зв'язків і культури взаємодопомоги. По-четверте, воно сприяє інноваційності, оскільки часто пропонує нові способи розв'язання проблем, які не можуть бути ефективно подолані стандартними адміністративними або ринковими інструментами [29].

Аналіз різних наукових підходів до розуміння соціального підприємництва (табл. 2) дає можливість зробити висновок, що соціальне підприємництво має багатовимірну природу і не може бути пояснене в межах однієї теоретичної парадигми.

Зокрема, у *неокласичній економічній теорії* соціальне підприємництво розглядається як інструмент підвищення ефективності розподілу ресурсів у ситуаціях, коли ринковий механізм не забезпечує оптимального суспільного результату. Тобто соціальне підприємництво виконує компенсаторну функцію, усуваючи ринкові провали (зокрема, недостатнє виробництво суспільних благ, інформаційна асиметрія, монополізація окремих сфер або виключення певних соціальних груп із повноцінної економічної участі). Вони заповнюють ті ніші, які залишаються поза інтересами традиційного бізнесу через низьку прибутковість або високі соціальні ризики (працевлаштування людей з інвалідністю, ветеранів, внутрішньо переміщених осіб тощо).

Отже, у неокласичній логіці соціальне підприємництво визначено механізмом корекції неефективностей ринку. Воно дає змогу поєднати

приватну ініціативу з продукуванням суспільно корисних результатів, що має позитивний вплив на загальну економічну динаміку.

Таблиця 2. Теоретичні підходи до визначення соціального підприємництва

Науковий підхід	Ключова ідея	Інтерпретація соціального підприємництва	Економічна функція	Значення для суспільства
Неокласична економічна теорія	Ринок не завжди забезпечує ефективний розподіл ресурсів (ринкові провали)	Соціальне підприємництво як компенсаторний механізм	Усунення ринкових провалів (суспільні блага, зовнішні ефекти, асиметрія інформації)	Зменшення навантаження на соціальну політику, інтеграція вразливих груп, розширення внутрішнього попиту
Інституційна економіка	Якість інститутів визначає економічний розвиток	Соціальне підприємництво як інституційна інновація	Формування нових моделей взаємодії (держава–бізнес–громада)	Підвищення довіри, розвиток локального самоврядування, посилення громадянської участі
Теорія ендогенного зростання	Джерела розвитку формуються всередині економіки	Соціальне підприємництво як механізм накопичення людського та соціального капіталу	Стимулювання інновацій, зайнятості, розвитку навичок	Активізація невикористаного трудового потенціалу, підтримка інклюзивного ринку праці
Поведінкова економіка	Економічна поведінка визначається не лише раціональністю, а й соціальними нормами	Соціальне підприємництво як прояв змішаної мотивації (економічної, соціальної)	Формування культури відповідального споживання та інвестування	Підвищення довіри, розвиток соціальної згуртованості, зниження соціальної напруженості
Концепція сталого розвитку	Баланс економічних, соціальних і екологічних цілей	Соціальне підприємництво як практичний інструмент сталого розвитку	Інтеграція соціальних та екологічних ефектів у господарську діяльність	Формування інклюзивної та стійкої моделі відновлення економіки

Джерело: сформовано автором на основі даних [2; 14; 26–27; 30].

Натомість *інституційний підхід* розглядає соціальне підприємництво як механізм трансформації правил економічної взаємодії. У цьому контексті соціальне підприємництво доцільно розглядати як інституційну інновацію,

оскільки формує нові моделі взаємодії між державою, бізнесом, громадянським суспільством та місцевими громадами, а також змінюють логіку економічної поведінки в суспільстві завдяки виробництву певних товарів чи послуг, поширюють практики відповідального підприємництва та довгострокової орієнтації на суспільний результат, що сприяє подоланню недовіри до інститутів, розвитку місцевого самоврядування та активізації громадянської участі.

У межах *теорії ендогенного зростання* соціальне підприємництво виступає драйвером накопичення людського та соціального капіталу через створення умов для професійного розвитку, здобуття нових навичок, соціальної адаптації, включення вразливих груп населення до продуктивної діяльності та розширення можливостей для самореалізації. Крім того, такі підприємства стимулюють соціальні інновації у вигляді впровадження нових способів організації праці, надання послуг, вирішення локальних проблем, залучення громадян до спільної діяльності та створення нових моделей партнерства, що підвищує адаптивність економіки, її інноваційний потенціал і здатність реагувати на структурні виклики. Тобто, у межах теорії ендогенного зростання соціальне підприємництво є одним з каналів перетворення соціального потенціалу суспільства на економічний ресурс.

З позиції *поведінкової економіки* соціальне підприємництво є не лише організаційною формою, але й проявом зміни економічної раціональності: від індивідуальної максимізації вигоди до поєднання особистого, колективного та суспільного інтересу. Поведінкова економіка пропонує ширше розуміння мотивації економічних суб'єктів з наданням переваги соціальним нормам, моральним стимулам, емпатії, довірі, альтруїзму та готовності до кооперації на відміну від класичного уявлення про раціонального індивіда, який керується виключно максимізацією власної вигоди. Саме соціальне підприємництво змінює культуру економічної взаємодії, сприяючи поширенню відповідального споживання, етичного

інвестування, корпоративної соціальної відповідальності та солідарності, що особливо важливо в умовах соціальної напруженості та воєнних викликів.

У межах концепції *сталого розвитку* соціальне підприємництво є інструментом досягнення балансу між економічними, соціальними та екологічними цілями та спрямоване на формування інклюзивної та стійкої соціально-економічної системи з орієнтацією на розвиток циркулярної економіки, переробку відходів, енергоефективність, створення інклюзивних робочих місць, надання доступних соціальних послуг, розвиток освіти, культури та охорони здоров'я. Через виробництво товарів, надання послуг, створення робочих місць і реінвестування прибутку в соціальну місію соціальні підприємства демонструють можливість поєднання економічної життєздатності з суспільною користю.

Отже, соціальне підприємництво є важливим посередницьким механізмом між соціальними процесами та економічним розвитком. Воно демонструє, що соціальні проблеми не лише створюють ризики для економіки, але й можуть бути джерелом нових підприємницьких ініціатив, інновацій, зайнятості та локального розвитку. Однак наразі соціальне підприємництво в Україні перебуває на етапі становлення і піддається дії низці загроз та викликів. SWOT-аналіз стану вітчизняного соціального підприємництва дає можливість зробити висновок про наявну асиметричну взаємодію між внутрішніми ресурсами сектору та зовнішнім середовищем (рис. 1).

Аналіз сильних сторін соціального підприємництва показав високий рівень інноваційності та адаптивності сектору, що є результатом його функціонування в умовах підвищеної невизначеності, яка стимулює генерацію нестандартних рішень. Слабкі сторони соціального підприємництва мають переважно системний характер і пов'язані з недосконалістю інституційного середовища. Обмежений доступ до фінансових ресурсів відображає нерозвиненість інфраструктури соціального інвестування та відсутність ефективних механізмів алокації капіталу, що

обумовлює низький рівень масштабованості бізнес-моделей та обмежує можливості їх реплікації. Інституційна невизначеність, зумовлена відсутністю чіткого правового статусу соціального підприємництва, генерує підвищені регуляторні ризики, знижує інвестиційну привабливість сектору та ускладнює його інтеграцію у формальні економічні структури. Додатковим стримуючим фактором є дефіцит управлінських компетенцій, що знижує ефективність використання ресурсів та обмежує інноваційний потенціал сектору.

Рис. 1. SWOT-аналіз соціального підприємництва в Україні

Джерело: сформовано автором.

Зовнішнє середовище формує значний спектр *можливостей* для розвитку соціального підприємництва, які мають характер екзогенних драйверів економічного зростання. Процеси європейської інтеграції відкривають доступ до фінансових ресурсів, інституційних практик і ринків ЄС, що створює умови для поширення соціальних інновацій. Розвиток інвестування у фонди, організації або компанії, які мають намір створювати значимий соціальний результат (імпакт-інвестування) та фінансових інструментів соціального спрямування формує альтернативні канали мобілізації ресурсів, знижуючи залежність від традиційних джерел фінансування. Натомість цифровізація економіки виступає каталізатором трансформаційних процесів, забезпечуючи зниження бар'єрів входу на ринок, підвищення операційної ефективності та розширення доступу до цільових груп. Особливого значення набуває контекст післявоєнного відновлення, який формує підвищений попит на соціальні інновації у сферах зайнятості, освіти, соціального захисту та відновлення територіальних громад і у цьому сенсі соціальне підприємництво виступає як інструмент інклюзивної реконструкції економіки.

Загрози розвитку соціального підприємництва мають комплексний, багаторівневий характер і пов'язані, насамперед, з нестабільністю макроекономічного та безпекового середовища. Воєнні дії спричиняють втрату людського капіталу, руйнування виробничої та соціальної інфраструктури, а також дезінтеграцію економічних зв'язків, а макроекономічні дисбаланси, зокрема інфляційні процеси та валютна волатильність підвищують рівень невизначеності та операційних ризиків, що негативно впливає на інвестиційну активність. Високий рівень міграції населення призводить до скорочення трудового потенціалу та послаблення соціальних мереж, що є критичним для функціонування соціального підприємництва, яке значною мірою базується на локальних ресурсах і соціальних взаємодіях.

Проведений SWOT-аналіз розвитку соціального підприємництва в Україні пояснює особливості його сучасного стану, адже впродовж 2015–2025 рр. воно поступово еволюціонувало від поодиноких локальних ініціатив громад до повноцінного елементу соціальної політики. На початку цього періоду сектор перебував на ранній стадії інституціоналізації: за даними 2016-2017 рр., в Україні було ідентифіковано близько 150 соціальних підприємств, однак експертні оцінки допускали наявність до 1000 таких ініціатив, що пов'язано з відсутністю єдиних критеріїв і реєстру [30]. До 2021 рр. соціальне підприємництво поступово формувалось як окрема екосистема, однак залишалося маломасштабним: за даними EVPA [31], більшість соціальних підприємств працювали малими командами до 6 осіб та перебували на стадії консолідації або початкового розвитку, характеризувались обмеженою фінансовою стійкістю і залежністю від грантових чи донорських ресурсів. Але після 2022 р. функціональна роль соціального підприємництва істотно змінилася: в умовах повномасштабної війни воно стало інструментом підтримки ветеранів і членів їхніх родин, внутрішньо переміщених осіб, а також механізмом нарощування соціальної згуртованості.

Роль соціального підприємництва змістилася на місії повоєнного відновлення, залучення інвестицій, розвиток партнерств і формування соціального впливу. Однак, порівняно з Європейським Союзом, соціальне підприємництво в Україні демонструє значне інституційне відставання. В той час як в країнах ЄС функціонує близько 2,8 млн суб'єктів соціальної економіки, які забезпечують зайнятість приблизно 13,6 млн осіб [32], в Україні сектор соціального підприємництва залишається порівняно малим і статистично недостатньо облікованим. Це обумовлено суттєвими відмінностями між умовами функціонування українських і європейських соціальних підприємств.

По-перше, українські соціальні підприємства функціонують переважно в умовах високої невизначеності та обмеженого доступу до фінансових

ресурсів, що зумовлює їхню орієнтацію на вирішення нагальних соціальних проблем (реінтеграція ветеранів, відновлення інфраструктури, підтримка громад). По-друге, європейські підприємства характеризуються більш розвиненою інституційною підтримкою та доступом до фінансових інструментів (венчурне фінансування, гранти, імпакт-інвестування), що дає змогу їм розширювати діяльність і досягати глобального впливу. По-третє, відмінності проявляються у часовому горизонті: українські підприємства орієнтовані на коротко- та середньострокове відновлення, тоді як міжнародні – на довгостроковий сталий розвиток.

Отже, у 2015–2025 рр. соціальне підприємництво в Україні пройшло шлях від фрагментарного явища до важливого інструменту соціально-економічної адаптації. До пріоритетних заходів, що сприятимуть розвитку соціального підприємництва в Україні варто віднести: формування чіткого нормативно-правового поля та інституційної підтримки сектору; розвиток фінансових інструментів, зокрема механізмів імпакт-інвестування, грантових програм, податкових стимулів і пільгового кредитування; інтеграцію соціального підприємництва (в тому числі ветеранського) у стратегії регіонального розвитку та післявоєнного відновлення; розбудову міжсекторального партнерства та впровадження цифрових інструментів управління соціальною ефективністю. Крім того, необхідним є інтеграція соціального підприємництва у політику відновлення громад шляхом його включення до стратегій територіального розвитку, створення місцевих фондів підтримки. Це сприятиме формуванню ендогенно орієнтованої, інклюзивної та резилієнтної економіки України.

Висновки. В сучасних умовах економічний розвиток набуває комплексного соціально-економічного характеру, де соціальні процеси є системоутворюючими чинниками економічної динаміки. Узагальнення теоретичних підходів засвідчило еволюцію економічної думки від неокласичних моделей до інтегрованих концепцій, у яких ключову роль відіграють людські ресурси, інституційне середовище та соціальний капітал.

Обґрунтовано, що соціальне підприємництво є практичним механізмом інтеграції соціальних і економічних процесів, поєднуючи ринкові інструменти з вирішенням соціальних проблем. Його функції охоплюють розширення зайнятості, розвиток місцевої економіки, формування соціального капіталу та стимулювання інновацій. Аналіз показав, що у 2015–2025 рр. соціальне підприємництво в Україні закріпилося в якості важливого елементу екосистеми соціальної економіки, особливо посиливши свою роль у період воєнних викликів як інструменту адаптації та відновлення. Водночас виявлено низку проблем у розвитку сектору, зокрема інституційну невизначеність, обмежений доступ до фінансових ресурсів, низький рівень територіального охоплення та дефіцит управлінських компетенцій. Сильні сторони соціального підприємництва формуються переважно ендогенно – через накопичення соціального капіталу, розвиток інноваційних бізнес-моделей та високу мотивацію засновників, тоді як слабкі сторони мають інституційне походження та пов'язані з недосконалістю регуляторного середовища.

Запропоновано систему заходів, спрямованих на підвищення ефективності соціального підприємництва, зокрема інституційну легітимацію сектору, розвиток механізмів імпакт-інвестування, інтеграцію соціального підприємництва у політику повоєнного відновлення, розбудову партнерських програм і цифрових платформ. Реалізація цих заходів сприятиме формуванню інклюзивної, стійкої та конкурентоспроможної моделі економічного розвитку України.

Література

1. Solow R. A contribution to the theory of economic growth. *The Quarterly Journal of Economics*. 1956. Vol. 70(1). P. 65–94. URL: <http://piketty.pse.ens.fr/les/Solow1956.pdf>
2. Romer P. M. Endogenous technological change. *Journal of Political Economy*. 1990. Vol. 98. No 5(2). URL: <https://doi.org/10.1086/261725>

3. Barro R. J., Sala-i-Martin X. *Economic Growth*. Cambridge: MIT Press, 2nd ed., 2004. 672 p. URL: <http://piketty.pse.ens.fr/files/BarroSalaIMartin2004.pdf>
4. Acemoglu D., Robinson J. *Why Nations Fail: The Origins of Power, Prosperity, and Poverty*. London: Profile, 2013. 529 p. URL: <https://coleurope.on.worldcat.org/oclc/813861619>
5. Putnam R., Leonardi R., Nonetti R. Y. *Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy*. Princeton: Princeton University Press, 1993. 280 p. URL: <https://doi.org/10.2307/j.ctt7s8r7>
6. Knack S., Keefer P. Does social capital have an economic payoff? *Quarterly Journal of Economics*. 1997. Vol. 112(4). P. 1251–1288. URL: <https://doi.org/10.1162/003355300555475>
7. Лібанова Е., Осауленко О., Черенько Л. Оцінка якості життя в Україні на основі суб'єктивних показників добробуту. *Варшава : RS Global Sp. z O.O.*, 2020. 361 p. URL: <https://doi.org/10.31435/rsglobal/017>
8. Заяць Т., Сова О., Нечитайло Т. Розвиток інформаційно-комунікаційної інфраструктури в сприянні резилієнтності територіальних громад. *Ефективна економіка*. 2024. № 11. URL: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2024.11.17>
9. Varnalii Z., Bilyk R., Khmelevskiy M. Social security of Ukraine: summary, problems and ways of ensuring. *University economic bulletin*. 2020. No 45. P. 105–114. URL: <https://doi.org/10.31470/2306-546x-2020-45-105-114>
10. Колот А. М. Соціально-трудова реальність – XXI: філософія становлення, можливостей та викликів. *Економіка України*. 2021. Том 64. № 2(711). С. 3–31. URL: <https://doi.org/10.15407/economyukr.2021.02.003>
11. Кот Л. Л. Роль соціального підприємництва у відбудові економіки України після воєнних руйнувань. *Трансформаційна економіка*. 2025. № 3(12). С. 44–50. URL: <https://doi.org/10.32782/2786-8141/2025-12-7>
12. Вітковський Ю. П. Адаптивність економіки до зовнішніх і внутрішніх шоків в умовах глобалізації. *Український журнал прикладної*

економіки та техніки. 2022. Том 7. № 3. С. 148–154. URL: <https://doi.org/10.36887/2415-8453-2022-3-20>

13. Підлипна Р. П. Загострення соціальних ризиків в Україні в контексті пандемії COVID-19. *Scientific Bulletin of UNFU*. 2021. № 31(2). С. 57–62. URL: <https://doi.org/10.36930/40310209>

14. Економічні системи в умовах глобальної нестійкості: шляхи оновлення і модернізації: монографія / за заг. ред. Н. В. Шандової. Херсон: Книжкове вид-во Вишемирський В. С., 2025. 335 с. URL: <https://eir.kntu.net.ua/jspui/bitstream/123456789/1739/1/Шандова%20Н.%20В.%20Економічні%20системи%20в%20умовах%20глобальної%20нестабільності%20%3A%20виклики%20та%20стратегії%20реагування.pdf>

15. Химич І., Тимошик Н. Соціальне підприємництво як інноваційний вид діяльності. Нарощування фінансово-економічного потенціалу суб'єктів економічних відносин як основа поступального розвитку територіально-господарських систем: монографія. Тернопіль: ФОП Паляниця В. А., 2021. С. 193–208. URL: https://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/lib/35268/2/NFEPSEV_2021_Khymych_I-Social_entrepreneurship_193-208.pdf

16. Рудаченко О. О., Коненко В. В. Соціальне підприємництво як основа сталого розвитку територіальних громад. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія економіка та управління*. 2024. № 11. URL: <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2024-11-03-13>

17. Швед В. В. Про деякі особливості соціального підприємництва. *Український журнал прикладної економіки та техніки*. 2025. Том 10. № 1. С. 226–231. URL: <https://doi.org/10.36887/2415-8453-2025-1-37>

18. Muñoz P., Kimmitt J. Social mission as competitive advantage: A configurational analysis of the strategic conditions of social entrepreneurship. *Journal of Business Research*. 2019. Vol. 101. P. 854–861. URL: <https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2018.11.044>

19. Трекер економіки України під час війни. *Центр економічної стратегії*. 2026. URL: <https://ces.org.ua/tracker-economy-during-the-war>
20. Основні показники. *Державна служба статистики України*. 2026. URL: <https://stat.gov.ua/uk/publications/osnovni-pokaznyky>
21. Видатки зведеного бюджету на освіту. *Асоціація міст України*. 2019. URL: <https://www.auc.org.ua/novyna/vydatky-zvedenogo-byudzhetu-na-osvitu-za-5-rokiv-zrosly-udvichi>
22. Про схвалення Стратегії зайнятості населення України на період до 2030 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2026–2028 роках. *Розпорядження Кабінету Міністрів України* від 07 січня 2026 р. № 92-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/92-2026>
23. Макроекономічні показники. *Національний банк України*. 2026. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/macro-indicators>
24. Капустинська К. В Україні різко змінилася ситуація із зарплатами. *OBOZ.UA*. 2025. URL: <https://www.obozrevatel.com/ukr/ekonomika-glavnaya/economy/v-ukraini-rizko-zminilasya-situatsiya-iz-zarplatami-u-kogo-virosli-najsilnishe.htm>
25. Індекс реальної заробітної плати. *МінфінMedia*. 2026. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/labour/salary/index>
26. Швець С. Еволюція теоретичних течій ендогенного зростання. *Економіка та суспільство*. 2021. № 27. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-27-21>
27. Thompson M. Social Economy and Social Enterprise. *International Encyclopedia of Human Geography* (2nd ed.). 2020. Vol. 12. P. 239–247. URL: <https://doi.org/10.1016/B978-0-08-102295-5.10702-4>
28. Перегуда Ю., Чалюк Ю. Резильєнтна SMART-економіка як база відновлення соціально-економічної системи України. *Економіка та суспільство*. 2025. № 75. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-75-1>
29. Дороніна О., Капранова Л. Каспрук А. Місія соціального підприємництва як інструменту управління економікою в умовах воєнного

стану. *Економіка і організація управління*. 2023. № 4(52). С. 132–144. URL: <https://doi.org/10.31558/2307-2318.2023.4.14>

30. Соціальне підприємництво / за наук. ред. А. О. Корнецького. Київ: Фамільна друкарня Huss, 2019. 160 с. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/f709abdc-971c-42b1-9f14-4df944c16378/content>

31. Social Entrepreneurship in Ukraine: An Effective Tool for Overcoming Challenges. *Social Business in UA*. 2019. URL: <https://socialbusiness.in.ua>

32. A Snapshot of the Social Entrepreneurship Ecosystem in Ukraine. *EVPA*. 2021. URL: https://euneighbourseast.eu/wp-content/uploads/2021/11/evpa_social_entrepreneurship_snapshot_ukraine_2021.pdf

33. Social economy and inclusive entrepreneurship. *European Commission*. 2021. URL: https://employment-social-affairs.ec.europa.eu/policies-and-activities/eu-employment-policies/social-economy-and-inclusive-entrepreneurship_en

References

1. Solow, R. (1956), “A contribution to the theory of economic growth”, *The Quarterly Journal of Economics*, vol. 70(1), pp. 65–94, available at: <http://piketty.pse.ens.fr/les/Solow1956.pdf> (Accessed: 16.03.2026).

2. Romer, P. M. (1990), “Endogenous technological change”, *Journal of Political Economy*, vol. 98, no 5(2), DOI <https://doi.org/10.1086/261725>

3. Barro, R. J., & Sala-i-Martin, X. (2004), *Economic Growth*, 2nd ed., MIT Press, Cambridge, USA, available at: <http://piketty.pse.ens.fr/files/BarroSalaIMartin2004.pdf> (Accessed: 16.03.2026).

4. Acemoglu, D., & Robinson, J. (2013), *Why Nations Fail: The Origins of Power, Prosperity, and Poverty*, Profile, London, UK, available at: <https://coleurope.on.worldcat.org/oclc/813861619> (Accessed: 16.03.2026).

5. Putnam, R., Leonardi, R., & Nonetti, R. Y. (1993), *Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy*, Princeton University Press, Princeton, USA. DOI <https://doi.org/10.2307/j.ctt7s8r7>
6. Knack, S., & Keefer, P. (1997), “Does social capital have an economic payoff?”, *Quarterly Journal of Economics*, vol. 112(4), pp. 1251–1288, DOI <https://doi.org/10.1162/003355300555475>
7. Libanova, E., Osaulenko, O., & Cherenko, L. (2020), *Assessment of Quality of Life in Ukraine on the Basis of Subjective Indicators of Well-being: monograph*, RS Global Sp. z O.O., Warsaw, Poland. DOI <https://doi.org/10.31435/rsglobal/017>
8. Zaiats, T., Sova, O., & Nechytailo, T. (2024), “Development of information and communication infrastructure in promoting the resilience of territorial communities”, *Efektivna ekonomika*, vol. 11, DOI <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2024.11.17>
9. Varnalii, Z., Bilyk, R., & Khmelevskiy, M. (2020), “Social security of Ukraine: summary, problems and ways of ensuring”, *University economic bulletin*, vol. 45, pp. 105–114, DOI <https://doi.org/10.31470/2306-546x-2020-45-105-114>
10. Kolot, A. (2021), “Social and labor reality – XXI: philosophy of formation, opportunities and challenges”, *Economy of Ukraine*, vol. 64, no 2(711), pp. 3–31, DOI <https://doi.org/10.15407/economyukr.2021.02.003>
11. Kot, L. (2025), “The role of social entrepreneurship in the recovery of the Ukrainian economy after military destruction”, *Transformational Economy*, vol. 3(12), pp. 44–50, DOI <https://doi.org/10.32782/2786-8141/2025-12-7>
12. Vitkovskiy, Y. (2022), “Adaptability of the economy to external and internal shocks in globalization”, *Ukrainian Journal of Applied Economics and Technology*, vol. 7, no 3, pp. 148–154, DOI <https://doi.org/10.36887/2415-8453-2022-3-20>
13. Pidlypna, R. (2021), “Exacerbation of social risks in Ukraine in the context of the COVID-19 pandemic”, *Scientific Bulletin of UNFU*, vol. 31(2), pp. 57–62, DOI <https://doi.org/10.36930/40310209>

14. Shandova, N. (2025), Economic systems in conditions of global instability: ways of renewal and modernization, Vyshemirskyi Book Publishing House, Kherson, Ukraine, available at: <https://eir.kntu.net.ua/jspui/bitstream/123456789/1739/1/Шандова%20Н.%20В.%20Економічні%20системи%20в%20умовах%20глобальної%20нестабільності%20%3A%20виклики%20та%20стратегії%20реагування.pdf> (Accessed: 30.03.2026).

15. Khymych, I., & Tymoshyk, N. (2021), Social entrepreneurship as an innovative type of activity”, Increasing the financial and economic potential of economic relations subjects as the basis for the progressive development of territorial and economic systems, Palyanytsya V., Ternopil, Ukraine, pp. 193–208, available at: https://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/lib/35268/2/NFEPSEV_2021_Khymych_I-Social_entrepreneurship_193-208.pdf (Accessed: 30.03.2026).

16. Rudachenko, O., & Konenko, V. (2024), “Social Entrepreneurship as a Basis for Sustainable Development of Territorial Communities”, *Problems of Modern Transformations, Series: Economics and Management*, vol. 11, DOI <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2024-11-03-13>

17. Shved, V. (2025), “On some features of social entrepreneurship”, *Ukrainian Journal of Applied Economics and Technology*, vol. 10, no 1, pp. 226–231, DOI <https://doi.org/10.36887/2415-8453-2025-1-37>

18. Muñoz, P., & Kimmitt, J. (2019), “Social mission as competitive advantage: A configurational analysis of the strategic conditions of social entrepreneurship”, *Journal of Business Research*, vol. 101, pp. 854–861, DOI <https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2018.11.044>

19. Center for Economic Strategy (2026), “Ukraine’s economy tracker during the war”, available at: <https://ces.org.ua/tracker-economy-during-the-war> (Accessed: 16.03.2026).

20. State Statistics Service of Ukraine (2026), “Main indicators”, available at: <https://stat.gov.ua/uk/publications/osnovni-pokaznyky> (Accessed: 16.03.2026).

21. Association of Ukrainian Cities (2019), “Consolidated budget expenditures on education”, available at: <https://www.auc.org.ua/novyna/vydatky-zvedenogo-byudzhetu-na-osvitu-za-5-rokiv-zrosly-udvichi> (Accessed: 16.03.2026).

22. Cabinet of Ministers of Ukraine (2026), “On approval of the Employment Strategy of Ukraine for the period until 2030 and approval of the operational plan of measures for its implementation in 2026–2028”, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/92-2026> (Accessed: 16.03.2026).

23. National Bank of Ukraine (2026), “Macroeconomic indicators”, available at: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/macro-indicators> (Accessed: 16.03.2026).

24. Kapustynska, K. (2025), “The situation with salaries in Ukraine has changed dramatically”, *OBOZ.UA*, available at: <https://www.obozrevatel.com/ukr/ekonomika-glavnaya/economy/v-ukraini-rizko-zminilasya-situatsiya-iz-zarplatami-u-kogo-virosli-najsilnishe.htm> (Accessed: 16.03.2026).

25. MinFinMedia (2026), “Real Wage Index”, available at: <https://index.minfin.com.ua/ua/labour/salary/index> (Accessed: 16.03.2026).

26. Shvets, S. (2021), “Origin of endogenous growth theories”, *Economy and Society*, 27, DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-27-21>

27. Thompson, M. (2020), “Social Economy and Social Enterprise”, *International Encyclopedia of Human Geography* (2nd ed.), vol. 12, pp. 239–247, DOI <https://doi.org/10.1016/B978-0-08-102295-5.10702-4>

28. Perehuda, Y., & Chaliuk, Y. (2025), “Resilient SMART-economic as a basis for the restoration of the socio-economic system of Ukraine”, *Economy and Society*, vol. 75, DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-75-1>

29. Doronina, O., Kapranova, L., & Kaspruk, A. (2023), “The mission of social entrepreneurship as a tool for managing the economy under martial law”, *Economics and organization of management*, vol. 4(52), pp. 132–144, DOI <https://doi.org/10.31558/2307-2318.2023.4.14>

30. Kornetsky, A. (2019), Social Entrepreneurship, Huss Family Printing House, Kyiv, Ukraine, available at: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/f709abdc-971c-42b1-9f14-4df944c16378/content> (Accessed: 30.03.2026).
31. Social Business in UA (2019), “Social Entrepreneurship in Ukraine: An Effective Tool for Overcoming Challenges”, available at: <https://socialbusiness.in.ua> (Accessed: 30.03.2026).
32. EVPA (2021), “A Snapshot of the Social Entrepreneurship Ecosystem in Ukraine”, available at: https://euneighbourseast.eu/wp-content/uploads/2021/11/evpa_social_entrepreneurship_snapshot_ukraine_2021.pdf (Accessed: 30.03.2026).
33. European Commission (2021), “Social economy and inclusive entrepreneurship”, available at: https://employment-social-affairs.ec.europa.eu/policies-and-activities/eu-employment-policies/social-economy-and-inclusive-entrepreneurship_en (Accessed: 30.03.2026).

Отримано редакцією журналу / Received: 07.05.26

Прорецензовано / Revised: 18.05.26

Дата публікації / Published: 26.05.26